

PORTRÉK IMREH ISTVÁN RÓL

„Ki minek gondol, az vagyok annak...”

WEÖRES SÁNDOR

A háromszéki születésű, Kolozsváron kiteljesedő Imreh István (1919–2003) a második világháború utáni erdélyi magyar tudományos élet egyik legmeghatározóbb személyisége volt. Sepsiszentkirályon született, gyermekkorra Sepsibodokhoz kötődik. A kolozsvári Unitárius Kollégiumban töltött négy évet követően az elemi felső osztályait a brassói kereskedelmi iskolában végezte. 1940 és 1944 között a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem közgazdaságtudomány szakos hallgatója volt. Diákként és friss diplomásként a Venczel József által irányított bálványosváraljai falukutatásba, illetve az Erdélyi Tudományos Intézet munkájába is bekapcsolódott. 1948 és 1983 között a Bolyai, majd Babeş–Bolyai Tudományegyetemen oktatott. A nevelő és kutatómunka mellett tudományszervező és tudomány-népszerűsítő tevékenységet is vállalt. Az erdélyi magyar szociológia újjászervezésében fő szerepe volt. Minden lehetőséget és eszlelebb megragadott arra, hogy eredményeit a szélesebb nagyközönséggel is megismertesse. Fontosabb munkái: *Székely falutörvények* (1947), *A rendtartó székely falu* (1973), *Erdélyi hétköznapok 1750–1850* (1979), *Változó valóság I.* (szerk. 1979), a Csetri Elekkel közösen jegyzett *Erdély változó társadalmá 1767–1821* (1980), *Az önismeret útján* (szerk. 1980), *A törvényhozó székely falu* (1983), *A fejedelmi gazdálkodás Bethlen Gábor idejében* (1992), *Látom az életem nem igen gyönyörű* (1994).

Az alább olvasható mozaikok révén Imreh Istvánnak néhány, Weöres Sándor-i értelembe, igazán létező arcára vetül fény.

Újabban a történetírás „cliográfiának” (*cliography*) nevezi azt az irányzatot, mely történészek életrajzának kutatásával tesz kísérletet élet és életmű kapcsolatának feltárására. A kifejezést még nem ismertem, amikor másodéves egyetemi hallgatóként, Imreh Istvánnal foglalkozni kezdtem. Munkám során, mely azóta kiadásra került, az úgynevezett „totális biográfia” eszközeivel élve arra az alapkérdésre kívántam válaszokat keresni, hogy miként sikerült Imreh Istvánnak a többszörös rendszer- és impériumváltások közepette, hitelességét megőrizve, tudományos karriert építenie. Látva a közelmúlt azon törekvését, mely a történész munkásságának eredményeit, sőt személyét is a közösségi tudás, a lokális identitás részévé próbálja tenni, az életmű örökségésítésének (*patrimonialization*) állomásairól és motivációjáról írtam tanulmányt. Néhány cikkem azért született meg, mert bizonyos kérdések nem hagytak nyugodni, de kibontásukra a biográfia szabta strukturális keretek között nem volt mód. Végezetül pedig, van több olyan írásom, mely valamilyen megemlékező, ünnepi aktus részeként, felkérésre született abból a célból, hogy összefoglalja Imreh István életútjának fontosabb állomásait és életművének jellemző vonásait.

Mindezen szövegek a „klasszikus” történészi pozícióból keletkeztek: személyes találkozás, tapasztalat hiányában különböző típusú és jellemzőkkel bíró forrásokra alapoznak. Úgy döntöttem, hogy ezúttal változtatok az alaphelyzeten és a *Korunk* felkérésének, tudniillik, hogy a 20. századi magyar történészportrék részeként készítem el Imreh István portréját, oly módon teszek eleget, hogy felkérek pár, Imreh Istvánhoz a múltban közel álló személyt, hogy egy-egy általam kiválasztott fénykép kapcsán ossza meg emlékeit, gondolatát. Az alább olvasható mozaikok révén Imreh Istvánnak néhány, Weöres Sándor-i értelemben, igazán létező arcára vetül fény. Fogadják szeretettel!

Both Noémi Zsuzsanna

Legelső emlékeim Imreh István professzorról jóval az egyetemi tanulmányaimat megelőző időszakra esnek. Sepsiszentgyörgyi otthonom közvetlen szomszédságában sok évtizeddel ezelőtt működött egy itálokat forgalmazó nagykereskedelmi cég, melynek vezetője egy brassói, Tites nevű személy volt. Ennél a vállalkozásnál kezdte közgazdasági munkálkodását Imreh István. A szomszédsági kapcsolatok révén ismeretség, majd életre szóló barátság alakult ki közöttünk, melynek elmélyüléséhez hozzájárult, hogy a professzor úr anyósa, Höhn Margit néni és nagymamám igen szoros baráti viszonyt ápoltak.

Imreh István szakmai felkészültsége, megkapó egyénisége és kiváló szónoki adottsága vezérelt engem is az általa felvázolt világ megismerésében.

Tőle tanultam meg tisztelettel és alázattal közeledni a székelység nehézségeivel, nélkülözésekkel és küzdelmekkel terhelt múltja iránt.

A kevés termőföld és a zord időjárás őseinket rákényszerítette a fegyelmezett, szorgalmas, éjt-nappallá tevő munkára. A létfenntartás kialakításának nehézségei a közös gondolkodást és az együttműködést is nélkülözhetetlenné tet-

ték. Mindezen élet diktálta szabályokat emelte aztán törvényerőre a székely communitas.

Ezt a különös és sok esetben nehezen érthető világot helyezte górcső alá Imreh István. A ma emberének is közösségi összetartásból, elkötelezettségéből, munkaszeretetből példát mutatva foglalta rendszerbe a székely társadalmat, a faluközösség sorsának alakulását. Tette ezt a falutörvények létrehozásának folyamata, illetve a benne foglaltak betartásának elemzése révén.

Imreh István annyira együtt élt a székely faluközösségek világával, hogy 1978-as újesztendei köszöntőjében onnan választott verssel örvendeztetett meg minket. A névtelen szerző gondolatai ugyanis magába foglalják a hajdani székely emberek legfontosabb vágyakozását jólétük megteremtése érdekében: „Adjon Isten minden jót az új esztendőben, / jobb üdőt, mint tavaly volt az új esztendőben. / Bő aratást, szüretet, egészséget, jó kedvet. / Drága jó bort, olcsó sőt az új esztendőben.”

1985-ben már saját gondolataival fejezte ki szeretetét, ragaszkodását családunk iránt: „Kívánunk tinéktek, az egész nagy családnak meleg, szívbéli szeretettel, kellemes karácsonyi ünnepeket és boldog új esztendőt erőben, egészségben, békességben, bőségben. Igaz régi barátsággal Pista és Marika.”

1970. április elsején, lányom születésekor pedig senkivel össze nem tévesztendő melegséggel gratulált a gyermekáldáshoz. A jókívánságok szellemes humorral párosulnak: „Lányom, Mari április 4-i gyermek, vidám ő is, kicsit szélszélyes is – ezzel is számolj, mint lehetőséggel, s főleg azzal: együtt fog járni az egyetemre az én unokámmal, aki fiú, ő meg lány. Jóban kell lenned velem!!!”

Ilyen közvetlen családias légkör jellemezte a mi több évtizedes barátságunkat. Az egyetemi éveim idején Ő volt a gyámolítóm. Ellátott tanácsaival minden alkalommal, amikor hozzá fordultam. Szüleim hiányában mindez pótolhatatlan volt számomra. Szakmai életem alakulásában is meghatározó jelentőségű volt a véleménye. Az ő hatására érlelődött bennem a vágyakozás a székely falu és egyáltalán a székely társadalom kutatása iránt. Azzal a megjegyzéssel, hogy engem első sorban a székely katonai közösség mindennapjainak a története foglalkoztat.

Cserey Zoltán (1941), történész, nyugalmazott muzeológus

Imreh Istvánnál nyilvánvaló szakmai és tanári elhivatottságán túlmenően, habitusa, alkati adottságai is hozzájárultak ahhoz, hogy közte és diákjai között, már az egyetemi évek alatt szoros, sokáig tartó kapcsolatok alakuljanak ki. Ezek, a későbbiekben több esetben meleg, kollégialis vagy éppen közeli baráti viszonyná fejlődtek. Közismert volt, hogy szelleménél fogva milyen közvetlen, derűs, ha

úgy adódott, egyenesen vidám léggört tudott teremteni maga körül. Még előadásainak és szemináriumainak is ilyenyszerű hangulatuk volt. S szerette ápolni is meglévő kapcsolatait, személyekig, de évfolyamokig menően is. Ezért adott külön is sokat az évfordulós diáktalálkozókra.

Kitűnően illusztrálja ezt a mellékelt fényképfelvétel is, amely, ha emlékezetünk és ítélőképességünk nem csal, Kolozsváron az 1960-ban végzett magyar történéshallgatók tízéves találkozásán készült. Ezért külön dokumentumértéke is van, hiszen ez volt az az évfolyam, amely tanulmányait a Bolyai Tudományegyetemen kezdte, s járt négy évet, hogy aztán ott legyen a nagy előkészületekkel megszervezett egyetemegyesítésen, s így, utolsó, végzős évét már új keretben s nem kis belső szorongásokkal kényszerült kijárni, alcsoporként nevezetten. Mindezek megrázkódtatásként, a későbbiekben is kiható módon érték őket. Az új szervezeti felépítésből következően számukra már nem létezett az a kötődés az intézményhez, hiányzott az a plusz, az a többlet, amely addig valahol biztonságot árasztott nekik. S már Imreh István sem lehetett többé évfolyamvezetőjük.

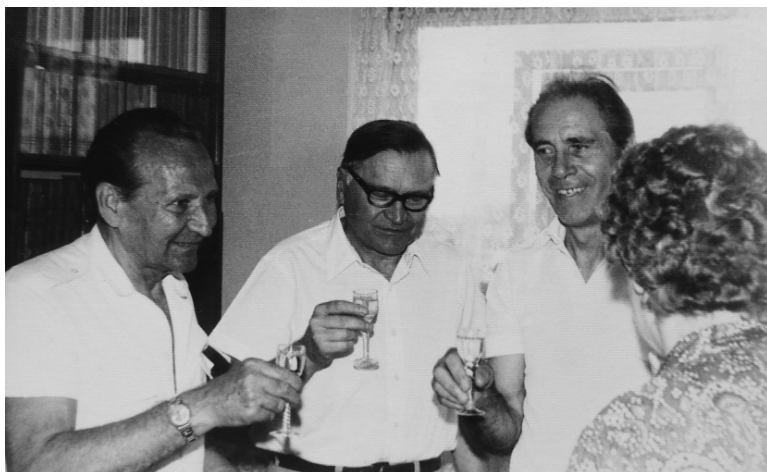
A felvétel mintha azt mutatná, hogy a találkozóon volt diákjai rataláltak, s ragaszkodásuk jeléül szorosan maguk közé, középre vették.

A későbbiekben is ismert volt sok írásos nyoma is maradt annak, hogy a Bolyain évfolyamvezetőként Imreh István az egyetemi közösség normáihoz való szoros igazodás elérésén kívül a művelődés megszerzésének Kolozsváron fellelhető terei felé igyekezett irányítani diákjait. Az akkori viszonyok között, nyilvánvalóan a helyes tanár-diák attitűdre, s a felmerült nehéz szociális esetek, helyzetek kezelésére is nagy gondot kellett fordítania. A Bolyai történelem szakán az egyetemes újkor történetét adta elő, s mert a helyzet úgy hozta, a jelenkor történetének oktatását is át kellett vennie, hogy aztán az egyesített egyetemen tevékenységének ez utóbbi váljon fő területévé. Mindezt úgy, hogy korábbi századok történetének vizsgálatával vált széles körben ismertté a neve. Az a szakmai képzési színvonal, amelyet az egyetemi előadásokon és szemináriumokon – tudós tanáregyéniség társaival együtt – Imreh István biztosított, egyáltalán nem volt kevesebb, mint amit a másutt lévő kimagaslóan jó iskolák történéshallgatóiknak nyújthattak. Fontos kiemelni, hogy mindez az előírt tanrend keretén belül történt.

Hogy az egyetemi ünnepélyes találkozók rendjén az ideillesztett fénykép kivételes eseményről tanúskodik, felette bizonyítja Jakó Zsigmond jelenléte is, aki hasonló rendezvényeken tudomásom szerint egyetlen alkalommal sem volt jelen. A tanárok, egyetemi könyvtárosok, kiadói szerkesztők, főiskolai oktatók előtt a volt kari vezető Bodor András áll, s diákságuk idején tanársegédjük, Magyar András.

Csucsuj István (1942), történész, a BBTE Magyar Történelmi Intézetének emeritus professzora

Elnézve ezt az 1988 augusztusának derekán készült képet, régi kedves emlékek fakadnak fel bennem: ez a néhány nap ugyanis nem volt számomra szokványos születésnap – ezekben a napokban volt egy háromszobás tömbházlakásra méretezett szűk családi körben a fiamék esküvője, s a kerek évforduló kapcsán, egyik nap a Kritérionnál dolgozó kollégáim, egy másik nap barátaim látogatása – ezen a napon készült ez a kép, amelyen a feleségemmel, Imreh Istvánnal, Benkő Samuval koccintunk. Azt hiszem, a kép

ről is kiérzik az a derű, amely ezt a délutánt, de igazság szerint a velük való – egy életen át tartó – baráti kapcsolatot besugározta.

Imreh Istvánt – azt mondhatnám – a Kriterion is örökölte. Korábban már az Irodalmi Kiadónál is jelentek meg könyvei, de az a kolozsvári magyar író-és tudós-nemzedék, amely a hatvanas évek második felében a hazai magyar szellemi újjászületés részese volt, természetszerűen sorakozott fel – szerzőként, de a könyveink minőségét is szavatoló külső munkatársként – az 1970-ben létrejött Kriterion mellé. És azt hiszem, nem érdemtelenül tüntetett ki bennünket bizalmával.

Én a kiadói munkám során Imreh István két fontos könyvének lehettem a szerkesztője: az egyik a *Változó valóság* című könyvsorozatunk első, 1978-ban megjelent kötete, a másik az 1972-ben elhunyt Venczel József válogatott tanulmányainak *Az önismeret útján* címmel 1980-ban megjelent könyve. Volt egy harmadik is, a Teleki László Alapítvány és a Polis közös kiadásaként 1999-ben megjelent tanulmánykötete (*Erdélyi eleink emlékezete. 1550–1850*) – ez alkalommal azonban csak az első kettőre emlékezem.

Mindkettő a honismereti irodalomba sorolható, amely műfaj és tematika a hazai magyar sajtóban akkoriban igencsak megélenkült. (A sorozat második, *Városkutató* alcímet viselő, 1984-ben kiadott kötetének öt periodikát felölelő bibliográfiája, 17 nyomtatott oldalon, 361 tételt tartalmaz az 1968–1980 közötti évekből. A két kötetben 18 szerző 21 tanulmánya szerepel.) Jelzés volt ez arra nézve, hogy egy pillanatnyilag oldódó légkörben a felsorakozó fiatal író-újságíró nemzedék milyen figyelemmel és felelősséggel fordult a mindennapok valósága felé, bátran szólva azokról a jelenségekről, amelyek akár pozitív, akár negatív irányban mindennapi életünk és főképp kisebbségi magyarságunk jövője szempontjából figyelemre méltók voltak. Imreh István ennek a két kötetnek az ötletgazdája és avatott szakmai mindegyike volt. Én pedig a kiadói szerkesztője.

És ebben a tematikában kapcsolódott hozzá a Venczel József-kötet. Nem véletlenül, hiszen Imreh István fiatalon munkatársa lehetett Venczel Józsefnek, s amikor Venczel – évekkal a börtönből való szabadulása után – végre szaktudásához viszonylag méltó munkakörbe került, nem sokkal halála előtt Imreh Istvánnal együtt állította össze az említett s végül 1980-ban megjelent kötetet.

Az én számomra nemcsak ez a feladat, de a problémakör sem volt idegen: édesapám falusi lelkészként cselekvő részese volt a ma újra sokat vitatott „népszolgálat”-nak, én magam diákként a népi írók könyveit faltam, s szívvel-lélekkel azonosultam azzal, ami most Venczel József műveiből sugárzott felém. Imreh István pedig – miközben sok személyes emlékekkel is gazdagította a Venczel-szövegekhez írott szerkesztői megjegyzéseit – nemcsak beillesztette a kötetben megjelent írásokat a magyar és nemzetközi szakirodalomba, hozzáépítve a szövegekhez azt a tudásháttérrel, amelyre a két *Változó valóság*-kötet szerzői legtöbbször igencsak szüksége volt, hanem fontosnak tartotta közvetíteni azt az erkölcsi tartást is, amely őneki személyes élménye volt. Mert Venczel József azt vallotta: „Az »önismeret« nem önmagáért fontos, hanem azért, ami abból következik: a javulás és a javítás szempontjából.”

Valljuk be, az így értelmezett önismeretre ma is igencsak szükségünk van. Nélkülözhetetlen mindazoknak, akik a mindenkori változó valóság kusza, sokszor kiismerhetetlen jelenségei között kisebbségi magyarságunk megmaradásának útját-módját keresik. S nélkülözhetetlen mindannyiunknak ahhoz, hogy azt jövőnket biztosító cselekvésre is váltsuk.

Dávid Gyula (1928), irodalomtörténész,
szerkesztő, műfordító

A mottóban szereplő Weöres Sándor-vers záró-sorai: „Szemem tavában magadat látod: / Mint tükröd, vagyok leghűbb barátod.”

Hát, valahogy így tekintett rám Imreh István, vagy ahogyan mi, unokák hívtuk, Csumi.

Gyermekkoromban mindennap mesélt nagy csatákról, győzelmekről, stratégiákról, hősookról és példaképekről. Százrészletes sorozatra emlékeztető történetfolyam volt, ahogy mondta: igaz mesék. Csak később, iskolás koromban jöttem rá, hogy ezek az „igaz meséi” a magyar történelem eseményeinek füzerei.

Nem emlékszem arra a mesére, amit a kép készítése alatt mondott. Lehet, Bem apót láttam éppen a bábban, de lehet, hogy Rákóczi vagy éppen Bethlent. Tálán azért lettem dokumentumfilm-rendező, mert Csumi megtanított arra, hogy nem lehet fordulatgazdagabb sztorit írni, mint amit maga az élet ír.

Irgyeltem tanítványait, akiknek az egyetemen mesélt, mert akkor azt gondoltam, mesélni jár be a történelem tanszékére. Ma már biztos tudom, mesélni járt be, ő így tanított. Ha gyűlésre kellett mennie, oda boldogan engedtem, mert akkor legalább tíz „igazmese” illusztrációval tért haza, amelyeket unalmában rajzolt. A sétatéri parkban órákat sétáltunk, ahol minden gyerekhez lehajolt, és kérte őket, hogy etessék meg tenyerükből azt a csókát, amit mutatójával formált. Imádták a gyerekek.

Három unokája – Balázs bátyám, Pistuka unokatestvérem és jómagam – egy hétköznapi jó nagyapát láttott benne, csak később jöttünk rá, hogy valójában mekkora tudós is volt.

Pezsgő társasági élet vette körül, a vendégei kézzől kézre adták egymásnak a kilincset, vasárnaponta pedig a Gecse-kertben találkoztak a történészek, melyre mi, gyerekek is hivatalosak voltunk.

Vadászta a plakátokon, hogy mikor érkezik egy western film az Új Idők moziba, hogy elvihessen, majd órákon keresztül beszélgettünk róla. Nagy indiánrajongó volt, kicsit a székelyeket látta bennük. Feldühítette, ha igazságtalanság történik egy néppel, de mint egy gyermek hitte, hogy az idő visszaadja a szabadságot. A rendszerváltás után döbönt rá, hogy ez nem az ő életében fog megtörténni.

Nehéz megmondanom, hogy Imreh István történész volt vagy nagy mesélő, szociológus vagy irodalomtörténész, politológus vagy netán gazdasági szakember, néprajzkutató vagy esetleg művészettörténész, mert nekünk, unokáknak mindez.

Farkas György (1975), rendező, operatőr

Sajnos a kolozsvári magyar nyelvű történészképzés azon évfolyamához tartozom, amelyet már nem tanított negyedéven Imreh István, mivel harmadévesek voltunk, amikor nyugdíjba vonult. Ezért a vele kapcsolatos meghatározó emlékeim leginkább gyermekkoromból származnak. Ezeknek az emlékmozzaikoknak a felidézésével és a legmeghatározóbb kiemelésével világlantom fel Imreh István, ahogyan a legtöbben szólítottuk, Pista bácsi máig élénken bennem élő alakját.

Édesapám barátjaként, kollégájaként számtalanszor találkoztunk, de óvodás- és iskoláskorom vele kapcsolatos gyakran ismétlődő és ezért meghatározónak érzett emléke az egyetemen tanító tanárok gyűléseihez kötődik. Akkoriban, a mai szerteágazó kommunikációs lehetőségek (e-mail, Facebook stb.) híján úgy, hogy még vonalas telefonunk sem volt otthon, a lehető leghagyományosabb módon, személyesen átadott üzenet formájában értesítették az oktatókat az összejövetel előtt. Kiküldtek a tanárokhoz haza valakit az egyetem adminisztratív személyzetéből, aki közölte, hogy mikor és hol lesz

a gyűlés, ennek tudomásulvételét pedig az érdekeltnek aláírásával kellett igazolnia.

Azt hiszem, én lehettem az egyedüli, aki örült annak, amikor az „altiszt” becsengetett. Az értesítéstől kezdve ugyanis izgalommal várhattam, hogy mit hoz majd az értekezletről haza édesapám. Pista bácsi ugyanis a hosszúra nyúló gyűléseken rajzolással ütötte agyon az időt. Mivel saját gyermekei akkor már nagyobbak voltak, az elkészült rajzokat nekem küldte el. Mai napig előttem vannak kedves, személyre szóló „dedikációi”, kalligrafikusan írt betűi, virágindás díszítőmotívumai, iniciáléi. Egy ideig gyűjtöttem is ezeket a sűrűn telerajzolt és -írt lapokat, talán még megvannak valahol. Alig vártam, hogy édesapám hazaérjen ezekről a nemegyszer többórás „fejtágítók-ról”. Első kérdésem mindig az volt hozzá, hogy milyen rajzot küldött Pista bácsi. Ha ő valamiért nem vett részt az adott értekezleten, egészen letörtem. A rajzai olyanok voltak, mint amilyennek őt látom magam előtt ma is, ennyi év távlatából: vidámak, derűsek. Pista bácsi ugyanis – és ezt későbbi hozzá kötődő emlékeim is igazolják – sokat mosolygott, rendkívül pozitív személyiség volt. Ha arról volt szó, szívvel-lélekkel, széles gesztusokkal magyarázott, vibrálóan színes egyénisége azonnal lekötötte a vele beszélő figyelmét vagy akár népesebb hallgatóságáét is. Azt hiszem, a 20. század második felének, 21. század elejének kolozsvári magyar historikusai között, ha lehet ezt mondani, ő volt a „legművészibb” egyéniségű történész. És ennek csak egyik oldala volt a számomra oly kedves rajzos énje.

Jakó Klára (1962), történész,
MTA Történettudományi Intézet

1974 februárjában országszerte a '68-as megváltás után bevezetett „Falusi könyvhónapot” tartottak a könyvtárak. Kiadók, szerzők mutatták be új termécsüket a falvak „dolgozó népének”.

A Kovászna Megyei Könyvtár Imreh Istvánt is meghívta nemrég megjelent könyve, *A rendtartó székely falu* kapcsán. Munkásságát jól ismertem, őt magát nem. Ezért is örvendtem az alkalomnak, hisz szülőfalum, Sepsiszentkirály legnevesebb szülöttjét nemcsak én ismerhettem meg, hanem falusfeleimnek is „megmutathattam”. És azt is reméltem, hogy Imreh

Istvánnak is élményt jelent a községközpontban, Illyefalván tartandó könyvbemutató, ahová a szentkirályiakat is meghívtuk.

Az est hangulatát Imreh István első leütése megszabta. A „rendiség” fogalmának megvilágítására egy kérdéssel indított: „Maguknál a templomban a férfiak és a nők vegyesen ülnek vagy külön?” A válasz: „Külön!” Ebből kitűnő didaktikai érzékkel, lendületes előadásában vezette le a „rendiség” fogalmát, aminek a megnevezését nem, de tartalmát ugyancsak ismerték a hallgatók.

Akkoriban még közszájon forgott a helyi szólás a nemkívánatos kíváncsiskodó elrebbentésére: „Kucika nye, ne leskődj, mint Nyáguj Jancsi az urak bálján!” A szólás eredete, hogy bált Illyefalván és nyilván sok más faluban is, a községházán még a két világháború közötti időszakban is, csak a katonasoron levők, a „gazdák” rendezhettek, mások mulatságot csak csűrökben vagy házaknál tarthattak. A bálon a nem katonasoron levő házastárs sem vehetett részt, ezért „leskődött” az a bizonyos Nyáguj Jancsi is a bálózó felesége és lánya után.

A lekötő előadást jóízű beszélgetés követte, ahol Imreh István találkozott elemista osztálytársnőjével is, aki annak idején nagyon tetszett neki. Voltak, akik még emlékeztek az Imreh család szentkirályi éveire, ahonnan Bodokra költöztek. Ez a falu lett igazából Imreh István gyerekkorának színhelye. (Ezért is tartottuk helyesnek, hogy születésének 100. évfordulóján Szentkirályban az unitárius parókiára – nem lévén meg a szülőház – „csak” emléktáblát állítsunk, Bodokon pedig mellszobrot.

Bár a „falusi könyvhónap” alkalmából volt vendégünk, nem hagyhattuk ki Szentgyörgyöt sem a találkozók sorából, ahol a szakszervezeti művelődési ház kistermében vártuk a közönséget. A szervező mindig szorong egy kicsit, hogy lesz-e megfelelő számú közönség. Így éreztem azon az estén is, amikor vékonyan szállingóztak az érdeklődők. A kezdés előtt megkértem a sakkteremben próbáló dalkörösöket, hogy adják át nekünk a termet, ők meg folytassák a 120 helyes kisteremben. A sakkterem sem volt kicsi, de a sok asztal miatt kevesebb ember is teltebb házat mutatott. Végül azonban kis késséssel, de tisztas közönség jött össze. Még a belügy ifjú munkatársnője, egy sepsiszentgyörgyi román textilgyári munkás magyarul jól beszélő lánya is „megtisztelte” a találkozót, szorgalmasan jegyezgetve füzetkéjébe...

Ez a találkozó is jó hangulatban zajlott, csak a vége felé robbant egy váratlan bomba, amikor a közönség kérdezhetett a szerzőtől. Valaki a székelyek letelepedéséről kérdezett, Imreh István ugyancsak belemelegedett a válaszába, lelkesen, akár csak a mellékelt képen, vázolta a többlépcsős folyamatot... Egy türelmetlen hallgató robbantott: „Azt mondja meg a tanár úr, ők voltak-e hamarabb, itt vagy mi?” A közönség megmerevedett, az előadó is megrebbent egy pillanatra, de aztán szépen, részletesen magyarázott, hangsúlyozva a kérdés összetettségét, kicsit lebegtetve hagyva a választ, de nagyszerűen feloldva a feszült hangulatot.

Záró csattanó: Néhány nap múlva találkoztam a művelődési ház karbantartójával, aki talányosan mosolyogva mondta, hogy „No, maguk jól kilóttek ezekkel...” Aztán elmondta, hogy az igazgató szobájából mikrofondrótot vettek a kisterembe... De „ezek” azért találtak megoldást: a szorgosan jegyezgető leány személyében!

Kiss Jenő (1943), nyugalmazott könyvtárigazgató,
művelődésszervező

Három ünneplő férfi látható a képen, poharat tartanak a kezükben, és vidáman beszélgetnek. Egy történész-születésnapon készült a felvétel valamikor az 1980-as években, amikor a kerek évfordulót ünneplő pályatársat nem emlékkönyvvel, hanem egy baráti találkozóval köszöntötték a kollégák.

Most a jobb oldali, idősebb úrra kell figyelniünk, láthatólag a másik kettő is ezt tette a fényképész megjelenése előtt. Jellemző arcéle, hátrasimított, már ritkuló haja, az ajkán játszó kis mosoly jelzi, hogy jól érzi magát e társaságban. Szeme csillogását a régi felvétel nem adhatja vissza, de aki előadásain részt vett, jól emlékezhet lendületes, a hallgatóságot magával ragadó beszédmódjára, élénk tekintetére, kifejező gesztikulációjára. Tanárnak született, aki tehetségét széles körű és állandóan gyarapított tudással ötvözve varázsolta el hallgatóságát akár egyetemi előadóteremben, akár konferencián.

Ugyanakkor nyugodtan állíthatom azt is, hogy ifjúkora óta a tudományműveléssel, terepkutatással, levéltári bűvárlattal jegyezte el magát, a közgazdaságtan és a szociológia tájairól érkező történetkutató életművében sikeresen hasznosította széleskörű képzettségét. Könyvei, tanulmányai olvasmányos stílusban születtek, a szakszerűség megőrzésével, ez egyébként pályatársai, egyetemi kollégái kiadványairól is elmondható.

Külön kiemelném azt az értő figyelmet, amivel pályatársai könyvei, tanulmányai felé fordult, ismertetései a közlő folyóirat adta terjedelmi korlátok függvényében, de mindig alaposan és közérthetően emelték ki a tárgyalt tudományos munka értékeit. Egyébként, egész nemzedékét jellemezte ez a kollégák eredményeit számontartó kölcsönös megbecsülés.

Mindez persze oldottabb körülmények között, ünnepi alkalmak beszélgetéseiben, anekdotázásaiban is megvalósulhatott, amint a fent említett kép is tanúsítja. Jellemző talán, hogy Imreh István a hatvanadik születésnapjának ünneplésekor szélesítette a meghívottak körét, egyetemi karrierjüket kényszerűen középiskolai tanárságra cserélő régi kollégák is részt vettek az összejövetelen, ahol a hangulat emelkedésével népdalok is fölzendültek. Hozzátartozik ez a magyar mulatozáshoz, de a történész-születésnapok sorában csak Imreh tanár úr lakásán történt ilyen „népi kilengés”.

Az 1960-as évek elején, valószínűleg dr. Szántay János által ismertem meg Imreh István professzort. A kölcsönös szimpátia révén az évek során egyre közelebb kerültünk egymáshoz. Imreh tanár úr, az akkori idők lehetőségei között, diákjainak szakmailag és emberileg is a maximálisat nyújtotta. Magánkönyvtára több száz kötetével a korszak egyik legértékesebb dokumentációs tára volt. Falukutatásai, dolgozatai nívósak, jól dokumentáltak voltak. Kollegáit önzetlenül segítette.

A tudományos munka mellett több alkalommal közösségi feladatokat is vállalt. Diákotthonokat vezetett, tudományos kirándulásokat szervezett. Volt egy magánszervezésű kurzusa, ahol én is szerepeltem. Ezen keresztül a diákok általános műveltségét, tájékozottságát segítette elő. Minden évben 1-2 csoporttal megjelent a kolozsvári onkológiai intézetben, ahol én bemutattam az intézetet, és részletesen ismertettem a nukleáris orvostudományi laboratórium munkáját és feladatait.

Ehhez hasonló rendszerességgel vitte el hallgatóit az orvosi egyetem genetikai laboratóriumába, ahol fia, ifjabb Imreh István oktatta a történelemszemélyeket, de a fiatalok társaságában ellátogatott a csillagvizsgáló intézetbe és más érdekes tudományos laboratóriumokba is. Több kolozsvári román és magyar festőművészt mutatott be tanítványainak.

Könyvei, melyek román és magyar nyelven jelentek meg, nagy sikert arattak a szakmában, de a rokon tudományok művelői körében is. A szellemi, tudományos munka mellett a sportot is kedvelte. Fiatalkorában kézilabdázott, iskolai válogatott volt. Nagyon szeretett kirándulni. Legendássá váltak a történész kollégák és a diákok közös hétvégi kirándulásai. Sok, rendkívül hasznos tanácsot, segítséget kaptam tőle. Példaképem volt magánemberként, de a szakmám művelése során is sok tekintetben példaként állt előttem. Kivételes egyéniséget, egy igazán értékes embert ismertem meg benne.

Uray Zoltán (1931), sugárbiológus,
az MTA külső tagja

Van egy fotó. Az első beidegződésem az, hogy azonosítani kellene a rajta látható személyeket, mégpedig balról jobbra haladva, és feltüntetni egy kép-aláírásban. Nehéz feladat lenne, mert a fotó jóval az én korszakom előttről való, itt még fiatalok azok, akik közül kettőt ismertem csak személyesen: Kányádi Sándort és Imreh Istvánt.

Dávid Gyula segített az azonosításban. A fotó – figyelembe véve a hátteret – talán a Korunk Galériában készült. A felső sorból balról jobbra haladva két embert tudtunk azonosítani: a másodikat, Kányádi Sándort, és a negyediket, Imreh Istvánt. Az alsó sorból a szemben ülő szemüveges férfi Nagy Elek (írói álnevén Méhes György), a kép bal alsó sarkában ülő kerek sapkás hölgy pedig B. Nagy Margit. Költők, írók, művészettörténészek, történészek az erdélyi magyar értelmiség jeles képviselői, ülnek egy rendezvényen, hallgatnak valakit, együtt vannak.

Both Noémi, akitől azt a felkérést kaptam, hogy egy általa kiválasztott fénykép alapján emlékezzek Imreh Istvánra, egy Weöres Sándor-verscímet választott mottóul ezekhez a rövid portrékhoz: „Ki minek gondol, az vagyok annak...” Ez mintha azt sugallná, írjuk meg, mi volt ő nekünk. Erre pár bekezdésben nem vállalkozhatok. De mire vállalkozhatok egyáltalán pár bekezdésben, ami róla szól?

A válasz az, hogy csak szabad asszociációkra. Hogy belőlük kirajzolódik-e bármi lényegi Imreh Istvánról, nem tudom. Valami olyan biztosan igen, ami végső soron hozzá tartozik. Valamilyen adalék a megrajzolható portrékhoz, melyek száma, akárcsak a megközelítéseké – végtelen.

Itt elakad a gondolat. A weöresi vers, a „Ki minek gondol, az vagyok annak...” utolsó két sora – „Szemem tavában magadat látod: / Mint tükröd, vagyok leghűbb barátod” – mintha egy fel nem tett kérdésre adna egy visszavonhatatlan választ. Egymás tükrei vagyunk. Jó volna tudni, hogy így van-e. Jó volna tudni, hogy az én szemem tükrében ő milyennek látta magát, vagy látta-e egyáltalán. És, hogy igaz volt-e az a kép, amit látott, mert a tükör néha torz. Nem tudom, hogy az idő tisztít-e valamit a tükörképen, vagy csak homályosít azáltal, hogy idealizál, szűr, kiejti a rosszat, működteti az összes közhelyet a nagylyukú rostától a megszépítő messzeségig.

Imreh Istvánt az apámtól örököltém. Tízéves voltam, amikor Zetelakáról Udvarhelyre költöztünk, és apám elkezdte rendszeresen járni a környéket

tájegységek szerint. Mindenhová vitt magával, felnőttként kezelt, és majdnem mindig élete egyik legmeghatározóbb szakaszáról, az egyetemi éviről mesélt. Annyira beemelt engem is abba a világba, hogy otthon voltam benne. Ezért tudtam én is a kolozsvári éveim alatt úgy beszélgetni a csoporttársaival, mintha az én kollégáim lettek volna. Ezeknek a történeteknek meghatározó alakja volt Imreh István, a tanár, aki az egyik legjobb előadó volt, a tanár, aki sportolt, a tanár, aki „kivitte” a gyerekeit a Babeş kontra Bolyai kézilabda meccsre szurkolni, ahol nyert a Bolyai, és újságpapír fáklyákat égettek a játék végén az ünnepléskor.

Aztán eljött az én időm is. Ugyanott, ugyanazon a szakon tanultam, mint az apám (én és a húgom a szüleink mesterségét vittük tovább), és ott volt az életemben Imreh István és Marika néni, és Mari a lányuk, és az unokák, Balázs és Gyuri. A szomszédban laktam, a Déva utcában Bodor Andráséknál, gyakran átjártam, könyvekért, segítségért, mikor miért épp kellett. Egyféle óvó figyelem volt ez, amivel a következő generáció magyar értelmiségét követték, a tanítványok tanítványait, benntartottak egy közösségben, ahol volt időnk felnőni, megméretetni magunkat, figyelni, írni, közölni, ha akartunk, készülni az életre, a jövőre, legyen az bármilyen is. Mindez a nyolcvanas évek első felében volt, és nem volt könnyű. Akkor nekünk nem sok babér termett, de volt még magyar alcsoport egészen az utolsó egyetemi évig, igaz, hogy már csak ketten voltunk benne. Aztán az utolsó évben nélkülünk tettek ki az órarendet. Nem szóltak nekünk, hogy megszűnik, így tudtuk meg, az órarendből. Nem volt apelláta. Máig emlékszem arra az érzésre. Nem érzem már, de emlékszem rá. Nagy szükségünk volt akkor tanárainkra.

Nem tudom, mikor lett mentorom Imreh István, de az lett. Azt sem tudom, hogy mikor lett a barátom, és azt sem, hogy pontosan, mikor lettem kicsit családtag az Imreh családnál. Talán '89 után a Kriterionnál és Polisznál eltöltött éveim alatt, talán már előtte. Szerkesztettem neki kötetet, ott volt a doktori védésemen, mindig ott volt. Most írhatnék számokat, kötetekről, tanulmányokról, de ezt talán megteszik mások. Még eljátszotta a fiammal a csókát a csonka ujjával. Imádták a gyerekek. Hiányzik.

Ha lenne valamilyenféle mintám egy ars poetica számára, azt ő mondaná el, és talán el is mondta. Többször. Az egyik ez: „Éltem a népszerűsítő, tudatformáló kis írások adta lehetőségekkel is. Cikkeim száma meghaladja a kétszázat. Eredményként azonban rendszerint az tétetődik mérlegre, ami könyvbe foglaltatott; kevésbé vagy egyáltalán nem például a tanári, nevelői buzgalom, a szolgálattelvési szándék, a jóra való konok törekedés vagy az elvetélt álom. Az e sorokban önmaga számadoltatására készítetett erdélyi ember, mindent összegezve sem zárhatja le derűs elégedettséggel maga mentségét. Legfeljebb annak örülhet, hogy – mind e mai napokig – bizakodott és bizodalmat sugalmazott.” Ő ezt beteljesítette. Jó lenne, ha legalább egy töredéke nekem is sikerülne.

Vofkori Mária (1962), költő, esszéíró,
történettudományi szakíró